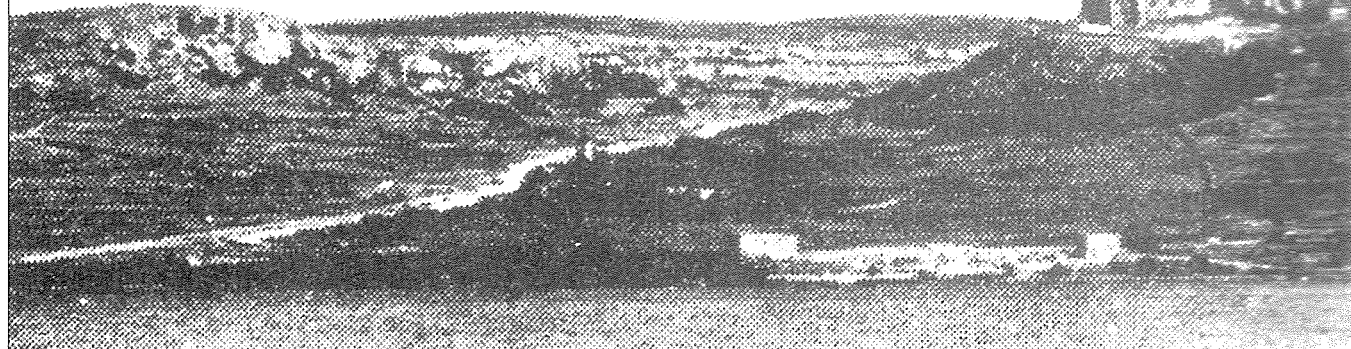

I Campanili della Chiesa Nuova di Melleħa **Il-Kampnari tal-Knisja l-Ġdida tal-Mellieħa**

Jonathan Muscat

L-Ewwel Gwerra Dinjija ġabet magħha ħafna xogħol fil-gzejjer Maltin minħabba li bħala kolonja Ingliża Malta kienet toffri lill-Imperu Ingliż bazi fil-Mediterran fejn jissewwew il-vapuri u jiddewwew l-eluf ta' suldati feruti waqt il-ġlied fl-Ewropa. Madanakollu, ma' tmiem il-gwerra, dan ix-xogħol li gawdew minnu bosta Maltin tar mar-riħ. Barra li żdied il-qagħad, il-prezz ta' ċertu prodotti tal-ikel bħal qamħ baqgħu għoljin minkejja li ħafna stennew roħs. Dan wassal għal tbatija fost il-familji Mellieħin li wħud minnhom kienu jgħixu fil-faqar.¹ Kien hawnhekk li l-bini tal-kampnari u l-frontispizju tal-Knisja Parrokkjali għen sabiex jingħeleb dan iż-żmien diffiċli.

Xogħol fuq il-Kampnari u l-faċċata tal-Knisja

Kien wara l-gwerra, fl-1920, li fil-Mellieħa tkompla l-bini tal-kampnari tal-Knisja Parrokkjali. Dan ix-xogħol fuq il-kampnari u l-frontispizju dam sejjer 8 xhur u nofs, sad-19 ta' Novembru 1920.² Il-Kappillan Carlo Cortis ħaseb sabiex kemm jista' jkun jitqabbdu ħaddiema mill-Mellieħa stess sabiex jipprovdilhom xogħol u b'hekk jgħinhom b'mod finanzjarju. Tul it-tmien xhur xogħol kien hemm 20 ħaddiem minn familji differenti li gawdew minn dan ix-xogħol. Kull ġimgħa kien ikun hemm madwar 9 ħaddiema jaħdmu fuq il-kampnari u dawn kien jaqilgħu madwar £1 (Lira Sterlina) fil-ġimgħa kull wieħed. Bejn Marzu u Novembru l-kappillan ħallas b'kollox £356 lil Mellieħin stess għax-xogħol ta' bini fuq il-kampnari.

Il-ġebel għall-kampnari kien jinqata' mill-barriera tal-Aħrax u kien jingarr mill-Mellieħin bla ħlas bil-karettuni fil-Ħdud u l-festi. Sabiex il-karettuni jkunu jistgħu jgħaddu mill-bitha tas-Santwarju lejn il-knisja kienet ġiet irrangata parti mit-triq bi spejjeż tal-Knisja. Il-Knisja kienet tixtri ħarrub mingħand Giuseppe Borg minn Selmun, Carmelo Grima 'ta ventur', Rosa Gauci 'ta' tula' mill-Mellieħa u mingħand Paolo Grech mill-Mosta fost oħrajn. Dan il-ħarrub kien jingħata lill-bhejjem li kienu jgħorru l-ġebel mill-Aħrax. Barra l-ġarr

ta' ġebel kien hemm ukoll il-ġarr ta' ħamrija u ġir li kienu jintużaw fil-bini.³

Kien hemm ħlasijiet oħra fosthom lil ċertu Michele Borġ u lill-perit Luigi Borġ, it-tnejn minn Birkirkara, talli mexxew u ħadu ħsieb l-andament tax-xogħol.⁴ Ix-xogħol ta' skultura fil-kampnari, fit-tieqa ta' nofs il-faċċata u l-kliem 'Christus Vincit – Christus Regnat – Christus Imperat' sar bejn l-1920 u l-1922 mill-iskultur Antonio Tonna mir-Rabat għall-prezz totali ta' £45-5-0.⁵ F'Lulju tal-1920 il-kappillan mar il-Belt Valletta sabiex jittellem mal-Professor T. Agius dwar apparat li jitwagħhal mal-kampnar kontra s-sajjetti.

Fl-1923 tlestiet l-istatwa tas-Salvatur li fiha 15-il pied u magħmula minn ħames ġebliet kbar tal-qawwi li nqatgħu mill-barriera tal-Imqabba. L-istatwa saret mill-iskultur Gio. Maria Bajada minn Ħal Qormi għas-somma ta' £22⁶ u nġarret minn Raħal Ġdid sal-Mellieħa f'ħames biċċiet kbar minn Lorenzo u Giuseppe Borg li għamlu erba' vjaġġi, jibdlu l-ħmir u l-bgħula tul il-vjaġġ, waqt li vjaġġ iehor sar minn persuna oħra minn Ħal Tarxien. Il-kappillan Cortis qabba lis-Surġent Maġġur J. Camilleri mill-Ħamrun sabiex jieħu ħsieb il-makkinarju u l-preparamenti meħtieġa għat-tluġ tal-istatwa. Id-dijadema tal-bronż

għall-istatwa nħadmet mill-aħwa Debono ta' Raħal Ġdid' waqt li s-salib tal-injam ingħata b'donazzjoni minn ċertu Giuseppe Ebeier, negozjant mill-Marsa.

Lotteriji u ġbir ta' flus.

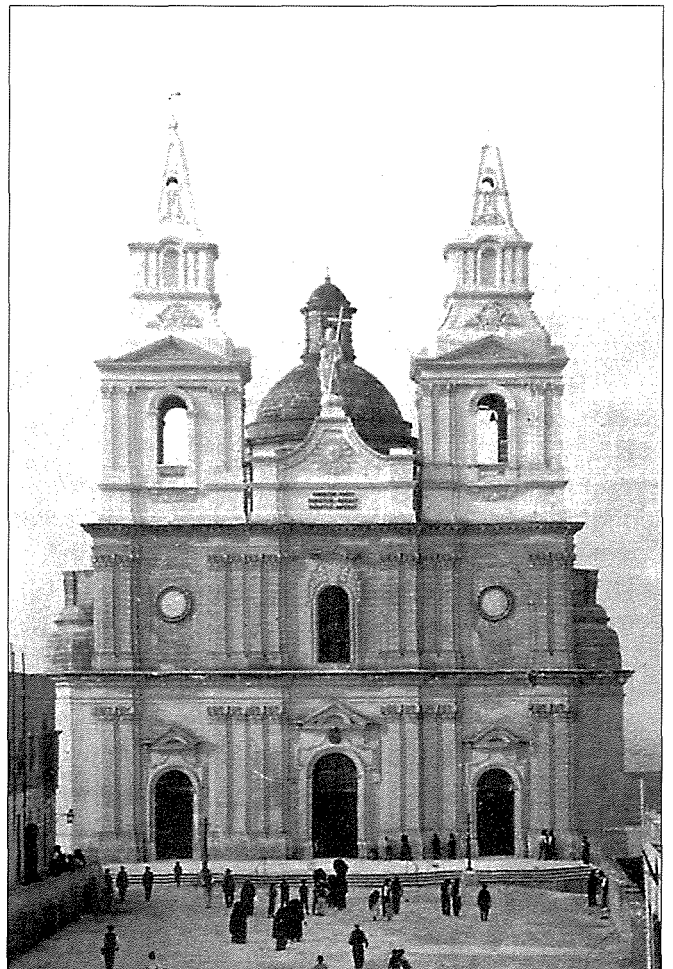
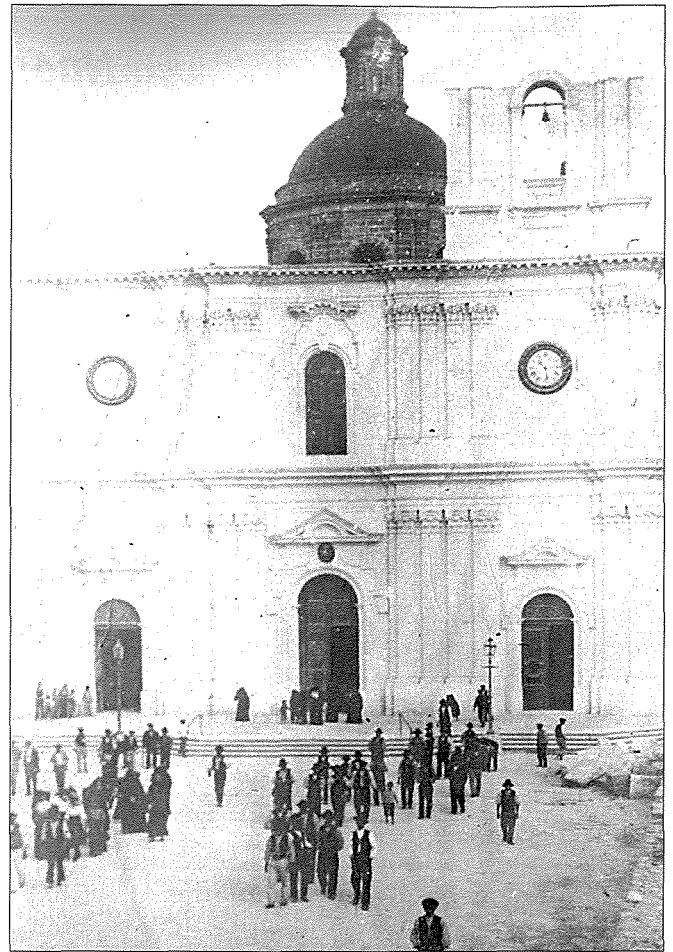
L-ispejjeż tal-kampnari kif ukoll id-dejn li kien għadu qed jithallas fuq il-bini tal-kumpliment tal-Knisja kien ifissir li ried isir sforz sabiex jingabru fondi li jagħmlu tajjeb. Għal dan il-għan kienu jsiru numru ta' lotteriji fejn kienu jintrebħu oġġetti bħal ġizirajjen, ċrieket, brazzuetti, xi labra tad-deheb jew arloġġ tal-fidda, platti, hwejjeġ, pittura tal-Qalb ta' Ġesù, ġugarelli u xi tiġieġa. Dawn l-oġġetti kienu jinxtraw minn ħwienet mill-Mellieħa kif ukoll minn ħwienet tad-deheb mill-Belt Valletta.⁸ Xi wħud mill-affarijiet ma kinux ikunu ġodda u għalhekk fil-każ ta' l-arloġġi kien tqabbad ċertu Carmelo Ciantar mill-Mellieħa sabiex isir ilhom restawr.⁹ Biex isiru dawn il-lotteriji kien jintalab permess mit-Teżor tal-Gvern u dan kien joħroġ numru ta' kundizzjonijiet fosthom kemm setgħu jsiru lotteriji, kemm u b'liema prezz kellhom jinbigħu l-biljetti, il-valur massimu tal-premijijiet u min kienu n-nies li setgħu jbigħu l-biljetti. Lotterija speċjali kienet dik li saret fl-Imnarja tal-1924 fejn ittella' għoġol waqt id-daqq tal-banda.¹⁰ Għoġol ieħor ingħata minn ċertu Ġ. Cutajar mill-Mellieħa stess li rebaħ dan l-għoġol f'lotterija oħra li saret fil-Parroċċa tan-Nadur, Għawdex.¹¹ Bħala ringrazzjament lill-benefatturi u lil nies oħra li jkunu għenu fil-lotteriji li saru bejn l-1923 u l-1924 kienu jingħataw oġġetti ta' devozzjoni bħal kuruni u bambini.

F'Marzu tal-1920 il-kappillan Cortis talab lill-Arcisqof Caruana sabiex issir ġabra ta' darba f'parroċċi oħra f'Malta bl-iskop li jingabru aktar fondi għall-bini tal-kampnari.¹² Aktarx li din it-talba ġiet milqugħa għax f'Mejju tal-istess sena Dun Anton Debono mar f'Haż-Żabbar, Hał Qormi, iż-Żejtun u ż-Żurrieq sabiex jiġbor flus għall-kampnari. Kull ġimgħa kien jingabar bajd tat-tiġieġ mill-Mellieħa sabiex dan jinbigħ fil-Belt Valletta u l-qliġ imur għall-ispejjeż. Dun Vincenz Scicluna rnexxielu jiġbor s-somma ta' £80 sa ma miet u dawn tpoġġew fil *Cassa Pie Amministrazioni* jew bank tal-Knisja sabiex jinqata' xi ftit mid-dejn. Dawn l-istess flus ingħataw lura lill-parroċċa tal-Mellieħa fl-1925 wara li l-kappillan Cortis ma baqax kappillan.¹³

Il-kappillan Cortis kien iżomm korrispondenza ma' numru ta' benefatturi f'Bona fit-Tuneżija, fil-Kanada u f'Detroit fl-Istati Uniti li taw flus għall-bini tal-kampnari, għall-qniepen il-ġodda u għal magna tal-arloġġ tal-Knisja. Għal dawn il-benefatturi kienet issir quddiesa kull xahar bejn l-1923 u l-1924.¹⁴

Il-qniepen

F'dan iż-żmien kienu qed isiru wkoll il-qniepen. Uħud mill-ispejjeż kienu jithallsu minn benefatturi li kienu jagħtu somom ta' flus. Fost dawn insibu lis-sinjura Marianna Apap minn Bona f'Tuneż li ħallset għal

qanpiena li waslet Malta fl-aħħar ta' Diċembru 1923 mill-port ta' Genova. Wara li saru l-arrangamenti kollha sabiex tinħatt fil-port u tintiżen sabiex jiġihallas id-dazju, il-qanpiena nġarret fuq karettun minn Lorenzo Borġ 'tan-niġes' mill-Mellieħa.¹⁵ Din il-qanpiena tbierket f'ċerimonja fid-9 ta' Mejju 1924 li għaliha attendew l-Arċisqof Mauro Caruana u numru ta' kanonċi. Dawn ġew il-Mellieħa permezz ta' karożzi mikrija u ngħataw rigali bħala rikonoxximent bħal fjuri, żewġ fliexken għasel u klamar tal-fidda għal-linka.¹⁶

Benefattriċi oħra kienet Francesca Sammut mill-Mellieħa li fl-1924 tat somma konsiderevoli għax-xiri tal-qanpiena ż-żgħira u bħala ringrazzjament għet mogħtija palma maħduma bl-idejn mis-sorijiet Ursolini tal-Belt Valletta. Sa Diċembru 1924 kienu ġew depożitati £803-14-7 fil-*Banco di Roma* li kellu fergħa fil-Belt Valletta sabiex jiġihallu l-qniepen li kienu nħadmu mid-ditta *Barigozzi* ta' Milan.¹⁷ Fis-snin 20 id-ditta *Barigozzi* kienet ħadmet bosta qniepen għal bosta parroċċi f'Malta u Għawdex u kienet anke saret mawra mill-Mellieħa sar-Rabat, Għawdex, fejn kienu saru qniepen mill-istess ditta, ħalli jismgħu l-qniepen ta' dik il-parroċċa. Fl-1924 il-Mellieħin setgħu jismgħu t-tonalità ta' dawn il-qniepen qabel il-wasla tagħhom f'Malta permezz ta' ħames kanen, li illum jinsabu mdendlin fis-sagristija, li kellhom l-istess nota bħall-qniepen li kienu qed jinħadmu. Fis-26 ta' Marzu 1925 saret ċelebrazzjoni akbar meta tbierku l-ħames qniepen li wieħed għadu jsib fil-kampanari tal-Knisja tal-Mellieħa.¹⁸

Ix-xogħol ta' bini fil-Knisja Parrokkjali bejn l-1920 u l-1925 mhux biss iġġenera flus għall-familji Mellieħin li kienu nvoluti b'xi mod jew ieħor iżda ta lill-komunità Mellieħija sens akbar ta' appartenenza. Meta wieħed iqis li x-xogħol li sar b'xejn min-nies tal-lokal kien ferm akbar minn dak ix-xogħol li sar bi ħlas minkejja l-faqar li kien hemm fir-raħal u kif in-nies kienu qed jagħtu donazzjonijiet bi ħġarhom, wieħed jifhem kemm il-bini tal-Knisja Parrokkjali għaqqad lill-poplu Mellieħi ta' 90 sena ilu li kien qed jaħdem għall-ġid tal-parroċċa u b'turija ta' devozzjoni lejn Marija Bambina.

- 1 APM 82. Addendum. Rikors mibgħut mill-Kappillan C. Cortis lill-Arċisqof ta' Malta Dom Mauro Caruana.
- 2 Ibid. ff.4-22.
- 3 Ibid. f.54.
- 4 Ibid. f.28. Il-perit Luigi Borg tħallas £41.
- 5 Ibid. f.32.
- 6 Ibid. ff.65-66.
- 7 Ibid. f.
- 8 Ibid. ff.36-37.
- 9 Ibid. f.62.
- 10 Ibid. f.82. Il-bandisti Mellieħin ingħataw xi haġa tax-xorb imħallsa mill-Knisja bħala ringrazzjament.
- 11 Il-Kappillan Cortis ta donazzjoni lill-knisja tan-Nadur filwaqt li ħallas 6 xelini għal dghajsa sabiex jingarr dan l-għoġol lejn il-Mellieħa.
- 12 APM 82. Addendum. Rikors.
- 13 Bonnici. Arthur, *The Archiepiscopal Archives, Malta* fil-Melita Historica. Ippublikata mill-Malta Historical Society. 6. 1974. p.312.
- 14 APM 82. ff.84-86. *Palma lavorata* kienet tkun xogħol t'artiġġjanat popolari ħafna f'Ħadd il-Palm.
- 15 Ibid. f. 74-76.
- 16 Ibid. f.78.
- 17 Ibid. f.89.
- 18 Muscat. Jimmy, *L-Istorja tal-Mellieħa. Dati Storici*. Hanneqa Kotba Mellieħin. 2009.